

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто поняття «економічна безпека підприємства». Наведено авторське бачення методики аналізу системи економічної безпеки підприємства.

Such concept as «economic security of enterprise» is considered. Author's vision of methodology of analysis of the economic security system of enterprise is offered.

Глобалізаційні процеси в світовій економіці, з одного боку, змінюють відкритість національних господарств, впливають на вільне переміщення капіталу, а з іншого – збільшують кількість злиття і ворожих поглинань компаній, що позначається на економічній безпеці країн та окремих регіонів. Економічна безпека підприємства – це наріжний камінь успішного функціонування економіки країни. Економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в ринковій економіці весь час змінюється, ніколи не залишається стабільним, постійним або незмінним.

Проблема економічної безпеки підприємства, в тому числі на різних рівнях ієрархії управління економікою, досліджують у своїх наукових працях такі відомі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Л. Абалкін, Г. Андрощук, О. Барановський, І. Бінько, В. Богомолов, З. Варналій, Г. Вечканов, О. Власюк, В. Воротін, А. Гальчинський, В. Геєць, Т. Гладченко, О. Гончаренко, А. Горбунов, В. Духов, А. Драга, М. Єрмошенко, А. Качинський, М. Кизим, В. Кириленко, Т. Клебанова, Т. Ковальчук, А. Козаченко, М. Козоріз, Б. Кравченко, П. Крайнев, Д. Ляпін, І. Мазур, О. Маліновська, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, Н. Реверчук, В. Сєнчагов, А. Сухоруков, Т. Хайлова, В. Шлемко, О. І. Черняк та ін.

Проте попри вагомий доробок вчених існує об'єктивна необхідність розробки прикладних засад і вдосконалення механізмів зміцнення безпеки підприємства. Саме з урахуванням цих аспектів актуалізується потреба в обґрунтуванні основ економічної безпеки підприємства, з'ясуванні її сильних та слабких сторін. Це і визначає мету й завдання дослідження – формування методики аналізу системи економічної безпеки підприємства.

Поняття «економічна безпека підприємства» в сучасних умовах розуміють як такий його стан, який забезпечує здатність протистояти несприятливим зовнішнім діями і внутрішнім змінам. Таке трактування названої категорії дає змогу побудувати адекватну систему захисту підприємства в найрізноманітніших умовах. Подібне розуміння характерне для сучасного періоду розвитку української економіки.

Економічна безпека підприємства – стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і забезпеченню його стабільного функціонування. Особливо важливим у цьому аспекті, на наш погляд, є побудова адекватної системи захисту підприємства від ворожих нападів (у разі спроби поглинання компанії).

Побудова системи безпеки пов'язана з визначенням ключових процесів функціонування підприємства. Серед напрямів економічної безпеки розрізняють інтелектуально-кадрову, фінансову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну та силову складові.

Ретельне вивчення суті цього підходу до розуміння економічної безпеки підприємства дає змогу визначити його основну перевагу – всеосяжний, комплексний характер, оскільки в межах цього підходу досліджуються найважливіші чинники, що впливають на стан функціональної складової економічної безпеки, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу та використання ресурсів підприємства, розглядаються економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональною складовою економічної безпеки підприємства, і розробляються заходи із забезпечення максимально високого рівня функціональної складової економічної безпеки підприємства.

Системний підхід до формування системи економічної безпеки суб'єкта господарювання припускає, що необхідно враховувати всі реальні умови його діяльності, а сама система повинна мати чітко обкреслені елементи, схему їхньої дії і взаємодії. Без цього механізм гарантування безпеки не буде повним і адекватним. Це обставина обумовлює необхідність використання при формуванні системи забезпечення економічної безпеки підприємства об'єктно-орієнтованого типу, який розвиває, доповнює і дає змогу подолати традиційне розуміння.

Незважаючи на широту досліджуваного питання, ми хочемо звернути увагу на методіку аналізу проблемних аспектів діяльності компанії, яка може стати мішенню для потенційних агресорів з метою поглинання.

Розглянемо зміст робіт при проведенні досліджень.

1. Аналіз організаційно-правових документів компанії.

На цьому етапі експерти визначають наявність у підприємства реєстраційних документів; відображення в реєстраційних документах всіх змін, які підлягають обов'язковій державній реєстрації; відповідність організаційно-правової форми підприємства, форми, змісту статуту і засновницького договору вимогам чинного законодавства; відповідність галузевих кодів підприємства, а також видів діяльності передбачених статутом підприємства, стратегічним цілям суб'єкта господарювання; склад акціонерів (засновників); наявність належним чином оформленої участі нерезидентів; повноваження органів управління і відповідність їхнього статусу, прав та обов'язків вимогам чинного законодавства.

2. Аналіз організаційної структури та органів управління компанії.

На цьому етапі фахівці визначають відповідність порядку формування органів управління вимогам чинного законодавства; групи осіб, які справляють істотний вплив на операційну діяльність підприємства і на управління ним в періоди між зборами акціонерів (засновників); відповідність рішень, прийнятих виконавчим органом, наглядовою радою, зборами акціонерів (засновників) вимогам чинного законодавства; відповідність рішень, прийнятих виконавчим органом (правлінням, дирекцією), наглядовою радою інтересам акціонерного товариства і всіх акціонерів; ступінь контролю з боку ревізійної комісії над виконавчим органом в інформуванні акціонерів (наглядова рада) про реальний фінансовий стан підприємства і зміст окремих господарських операцій, які здійснили (або здатних робити) істотний вплив на вартість акцій (частин, паїв).

3. Аналіз кадрового забезпечення підприємства.

На цьому етапі дослідження вивчається кадровий ресурс підприємства; рівень фактичної заробітної плати та система оплати праці; якість системи управління підприємством; права й обов'язки менеджерів стосовно підприємства; політика підприємства (власників) щодо найму персоналу, політика у сфері підвищення кваліфікації.

4. Експрес-аналіз фінансового стану та окремих корпоративних моментів за підприємствами, інвестиції, які враховуються за методом участі в капіталі.

За підприємствами, в які здійснені інвестиції аналізованим суб'єктом господарювання, (у даному контексті – дочірні підприємства), експерти визначають легітимність здійснення цих інвестицій з погляду чинного законодавства; легітимність здійснення даних інвестицій з погляду внутрішніх нормативних документів підприємства (у тому числі засновницьких документів); наявність документів, які свідчать про державну реєстрацію дочірнього підприємства; відображення в реєстраційних документах дочірнього підприємства всіх змін, які підлягають обов'язковій державній реєстрації; відповідність організаційно-правової форми, форми і змісту статуту і засновницького договору дочірнього підприємства вимогам чинного законодавства; склад акціонерів (засновників) дочірнього підприємства; повноваження органів управління дочірнього підприємства і відповідність їхнього статусу й обов'язків вимогам чинного законодавства; поточний фінансовий стан дочірнього підприємства і його капіталізацію.

5. Аналіз інвестицій у цінні папери (за винятком векселів) і корпоративні права (які не враховуються за методом участі в капіталі).

На цьому етапі експерти визначають легітимність здійснення даних інвестицій та їхню поточну ринкову вартість.

6. Аналіз фінансової і податкової звітності (за останніх 3 роки).

При дослідженні звітності експерти визначають облікову політику підприємства і відповідність її національним стандартам бухгалтерського обліку; існуючі податкові зобов'язання підприємства; розповсюдження податкової застави на активи підприємства; можливі податкові зобов'язання підприємства (внаслідок помилок, допущених підприємством в податковому обліку окремих

господарських операцій); достовірність відображення господарських операцій підприємства в реєстрах бухгалтерського обліку, і як результат – достовірність наданої фінансової звітності. При цьому не аналізується відображення господарських операцій, грошовий еквівалент яких не досяг порогу значущості інформації. Поріг значущості інформації за господарськими операціями визначається керівником групи консультантів.

7. Аналіз документів по земельній ділянці, на якій розміщене майно суб'єкта господарювання.

Експерти визначають наявність у підприємства документів, встановлених чинним законодавством, для отримання права користування (оренди, власності) земельною ділянкою, на якій розміщено дане підприємство; розміри та контури земельної ділянки, яка знаходиться в підприємства на правах користування (оренди, власності); розміри та періодичність належних сплаті платежів, пов'язаних із земельною ділянкою (податок на землю, орендна ставка).

8. Аналіз основних засобів.

Експерти визначають кількісний склад основних засобів, які перебувають у власності підприємства (за об'єктами); ринкову вартість основних засобів, які знаходяться у власності підприємства; ринкову вартість основних засобів, наданих підприємством в оперативний лізинг (оренду), фінансовий лізинг і відповідність встановлених лізингових (орендних) економічним інтересам підприємства; ринкову вартість основних засобів, отриманих підприємством в оперативний лізинг (оренду), фінансовий лізинг і відповідність встановлених лізингових (орендних) економічним інтересам підприємства.

9. Аналіз нематеріальних активів.

Експерти визначають правомірність визнання нематеріальних активів і їхній склад; ринкову вартість визнаних нематеріальних активів; економічну обґрунтованість умов (у тому числі грошових), встановлених підприємством за право користування власними нематеріальними активами іншими особами; економічну обґрунтованість умов (у тому числі грошових), пред'явлених підприємству за право користування нематеріальними активами, що належать іншим особам.

10. Аналіз оборотних активів.

Експерти визначають склад і грошовий еквівалент (ліквідність) таких оборотних активів: товарні та сировинні запаси, їхнє місцезнаходження; дебіторська заборгованість, характер виникнення, терміни погашення і дебіторів; векселі, враховані підприємством.

11. Аналіз боргових зобов'язань.

Експерти визначають кредитну історію підприємства; за кредитами, не погашеним підприємством – мета отримання кредиту, цільове використання, забезпечення, обслуговування основного боргу і відсотків за кредитом; вексельну історію підприємства; кредиторську заборгованість (зокрема характер виникнення, терміни погашення і кредиторів); зобов'язання (платіжний календар) за договорами фінансового лізингу, укладеними підприємством як лізингоотримувачем.

12. Аналіз позабалансових зобов'язань і вимог (протягом останніх 3-х років).

Експерти визначають зобов'язання підприємства як учасника індосаментного ряду за врахованими і проданими векселями; зобов'язання підприємства за виданими гарантіями, поручительствами (у тому числі вексельними). Економічну обґрунтованість і легітимність виданих гарантій і поручительства; зобов'язання підприємства за гарантіями, поручительством (у тому числі вексельним), виданим на користь підприємства третіми особами протягом 3-х останніх років.

13. Аналіз страхової політики.

Експерти визначають об'єкти страхування, визначені підприємством; економічну обґрунтованість існуючих договорів страхування (у частині страхових сум, страхових премій і страхових випадків).

14. Аналіз ліцензій і дозволів.

Експерти визначають наявність у підприємства всіх дозвільних документів для здійснення існуючої діяльності, а також перспективної для інвестора діяльності.

15. Аналіз судових і арбітражних справ.

Експерти визначають суть судових справ, в яких однією зі сторін є підприємство (передусім з погляду можливості виникнення в підприємства яких-небудь матеріальних зобов'язань).

16. Аналіз акцій та облігацій підприємства.

Експерти визначають наявність у підприємства дозволів на випуск власних акцій/облігацій, результати розміщення власних акцій/облігацій.

17. Аналіз виробництва і реалізації продукції, робіт і послуг.

Експерти визначають ефективність процесу виробництва і реалізації продукції (послуг) підприємства (рентабельність, диверсифікацію джерел доходу і т. д.).

Результати дослідження за пропонованою схемою дає змогу зрозуміти всі аспекти діяльності компанії, виявити слабкі сторони і виявити рівень захищеності корпоративного контролю в руках керівництва.

Узагальнюючи наведені вище положення, слід зазначити, що етап аналізу є важливою ланкою в побудові превентивної системи захисту компанії від ворожих поглинань.

Література

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики, 1994. – № 12. – С. 4–13.
2. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: моногр. / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. – К.: Ин Юре, 2000. – 400 с.
3. Барановський О. І. Визначення показників економічної безпеки / О. І. Барановський // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 8. – С. 14–16.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека: моногр. / О. І. Барановський. – Ін-т екон. прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
5. Барановський О. І. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. І. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 2 (50). – С. 2–13.
6. Богомолов В. А. Экономическая безопасность: учеб. пособ. / В. А. Богомолов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
7. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность: учеб. / Г. С. Вечканов. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
8. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: наук. доп. / О. С. Власюк // Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К.: Вид-во НІПМБ, 2008. – 48 с.
9. Власюк О. С. Аналітична оцінка стратегічних напрямків та заходів щодо реалізації програми стабілізації економіки України / О. С. Власюк // НІСД. – К.: Вид-во НІСД, 1998. – 82 с.
10. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: моногр. / В. Є. Воротін. – К.: Вид-во НАДУ, 2002. – 392 с.
11. Драга А. А. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности / А. А. Драга. – М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1998. – 304 с.
12. Євдокимов Ф. І. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства / Ф. І. Євдокимов, О. В. Мізіна, О. О. Бородіна // Екон. пр. ДонНТУ. – Сер. екон. – Вип. 47. – Донецьк: Вид-во ДонНТУ, 2002. – С. 6-12.
13. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: моногр. / М. М. Єрмошенко. – К.: ВЦ КНТЕУ, 2001, – 309 с.
14. Зубик В. Б. Экономическая безопасность предприятия (фирмы) / В. Б. Зубик, Д. В. Зубик, Р. С. Седегов, А. Обдула. – Минск: Выш. шк., 1998. – 341 с.
15. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності. Нормативно-правова документація комерційного підприємства, банку / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. – К.: Істина, 2004. – 144 с.
16. Иванов А. Экономическая безопасность предприятия / А. Иванов, В. Шлыков. – М., 1995. – 265 с.
17. Ильяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия / С. Н. Ильяшенко // Науч. тр. ДонНТУ. – Донецк, 2002. – № 48. – С. 16–22.
18. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–51.
19. Козаченко А. В. Методические основы оценки уровня экономической безопасности предприятия / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев // Региональные перспективы. – № 2–3 (9–10). – С. 104–106.
20. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
21. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н. Й. Реверчук // Нац. банк України; Львів. банківський ін-т. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 196 с.